

Vraža.

Povest za poduk in kratek čas.

(Dalje.)

III.

Ko do Gregorcove hiše pridejo, jo najdejo zaperto. Oče Gregorec se je župana preveč bal, in ko je bil zvedil, kaj njegovi sosede od župana tirjajo, jo je bil že o pravem času od doma popihal, pa tudi ključ od zvonika seboj vzel.

Ker sedaj stari Dušak ni mogel ne mežnarja ne ključa v pest dobiti, je sklenil vrata razbiti in sam zvoniti iti.

Možje so bili s tem svetom zadovoljni; že v malo minutah se je stari Dušak skoz linico v turen splazil, in je vlekel za vervi pri zvonovih.

V tem času se je nevihta čedalje bolj bližala; ustal je strašen vihar, ki je navadni napovedovavec hude ure. Strehe po hišah so jele pokati, piš je tergal strešnike, lomil veje na drevji in cele drevesa s koreninami vred poderl, delal razgraje; tukaj je razrušil kako slabo pokrito streho, ali kak dimnik poderl, tam kakošno okno s kankor snel in razbil. Germeti je začelo in treskati kakor da bi se sodni dan bližal, in kar so jeli zvonovi peti, se je očitno vidilo, da vihar oblake po nebesu hitreje podi in da tudi bolj pogostoma germi. Tresk za treskom udarja, kamor ga strela nameri. Kar treši tudi s tako močjo v turn, da se je streha unela in začela goreti.

Hrup: „Gori, gori!“ se je v hipu razlegal čez celo vas in stari in mladi so hiteli iz hiš in gasiti pomagali.

Akoravno je bilo kakor iz škafa in je debela toča vmes šumela, vendar le se ni dal ogenj zadušiti, piš ga je vedno bolj razpihoval, in v kratkem času je bil celi zvonik v plamenu. In kmali se je ponižal celó do zvonov, hud vihar jame strašno pihati, iskre leté na vse kraje, da je groza.

Okoli pol ure je ta požar terpel, na to vstane hipoma grozen vihar; ožgano tramovje na turnu se začne sém ter tje majati, in med strašnim pokanjem se podere na tla.

Že precej pozno proti večeru pride župan v vežo in izroči nekemu služabniku pismo, v katerem je bilo popisano to, kar se je ta popoldan zgodilo, ter mu reče, naj ga v mesto nese in tam v kanceliji oddá.

„Vse bom storil kakor ste ukazali“ — mu posel odgovori, praskaje se za ušesom. „Menim pa, da ne boste hudi, če starega vranca zajaham, da popred nazaj pridem“.

„Janez, ti si lenuh in ostaneš lenuh dokler boš živ“ — je smehljal župan svojemu hlapcu rekel, ktere ga je še precej obračunal in ki je bil edini posel, ki si je upal kakošno besedo županu pregrizniti.

„No, no, ne zamerite mi, Vas prosim, gospod župan“ — mu Janez reže odgovori, se na pri dervarnici stoječo kljuzo skobaca, in jaha, kamor ga je župan poslal.

Potem ko hlapca spred oči zgubi, gré župan na svoj vert, ki ga je imel koj za hišo, in gleda tje, kjer je malo pred se turn stal.

„Neumneš naj si to žalostno nesrečo sam sebi pripiše“ — pregovori župan čez nekoliko časa in se hoče zopet nazaj v hišo poverniti. In ravno v tem hipu, ko se proti domu oberne, zagleda v senci nekega možkega stati, ki jo je spred okna, iz ktere ga se je iz Barbkine izbe na vert vidilo, urno pobral, in se je za nekim germom skril. Tudi Barbka, ki je skoz okno med cvetečimi nageljni na vert gledala, se je spred okna umaknila.

Bled kakor luna, ki je ravno sijala, postane župan pri ti prikazni, in že je hotel čez germ planiti in prederznega ljubljence svoje hčerke zgrabiti — al kmali se premisli, obstoji na mestu in pravi sam pri sebi: „Danes je poslednji večer; stovó morata vzeti eden od družega“ — in s temi besedami se podá na dvorišče, dovolivši, da sta Barbka in šribarček še enkrat skupej skoz okno kramljala. (Dal. sl.)

Ozir po domovini.

Rodik in pa Ajdovščina nad Rodikom.

Zapustivši ukatvornih modric tiho bivališče se podam čez goli Kras in bogati Terst ogledat nekoliko kraje, kamor me prihodnost kliče. Nisem sicer imel namena, kake čertice o tem občinstvu podati; pa ker sem naletel na reči pomina vredne, katerih še nihče ni omenil, — saj kolikor je meni znano — ne morem drugače. Pa tudi ne mislim obširnega krajopisa podati, ampak le omeniti lege vasi, in potem povedati, kaj me je nagnilo, da pišem te verstice.

Štiri ure hoda od Tersta proti jutru leži Rodik v znožji z bukovjem gosto obrašenega hriba in polnega merzlih virov. Polje se prostera pod vasjo čez majhno planjavico do kamnitih gričev, ki zaperajo vasi razgled po teržaškem morji. Proti jugu je dolina odprta do Reške ceste; proti severju pa se niža in niža do bregov Reke, ki jo požirajo škocijanske pečine. Hiše Rodičanov so priproste, kakorsne so sploh kraških kmetov. Sred vasi imajo farno cerkev, primerna bolj ubožnemu stanu faranov. Pomina vredni pa so trije marmornati altariji; prižnica tudi iz marmorja, je res lepo delo. Trije zvonovi niso sicer veliki, pa tako umetno ubrani, da je milo poslušati tako soglasje. Vsi napisi, kar se jih vidi v cerkvi in zvonaj, pričajo, da je cerkev malo čez dvesto let stara. Samo na nekem pri zidu na tleh ležečem kamnu, ki je kedaj menda milodarnico nosil, se bere letnica 1588. Na pokopališču sem vidil kosti treh možakov; pravim možakov, ker tolikih še nisem nikoli vidil. Skopal jih je neki kmet izpod kamnja, ki si je njivo trebil. Čudno je, kako so mogli trije velikani tam pokopani biti in kdaj! Njivam tistim pravijo „krivice“. Zakaj neki krivice, ker krive niso, temuč lepo ravne? Morda je bila tam ob beneških ali turških vojskah kaka kervava bitva, po kateri so njive imenovali, in od kodar so še tiste kosti pod kamnjem ležale.

Pa ozrimo se na hrib, v ktere ga večernem znožji Rodik leži. Iz vasi zapaziš tri verhe, katerih vsak svojo imenitost nosi. Severni najnižji se imenuje Tabor. Na njem se še poznajo razvaline stolpa, v katerem so se menda Rodičani Turkom branili.

S Tabra se gré proti jutrojugu na Ajdovščino, najvišji in najprostorniši verh. Začudil sem se, ko gor pridši tak prostor vidim. Rodičani pripovedujejo, da je bilo na tem verhu nekaj ajdovsko mesto, ktero so sovražniki razdžali in Ajde pomorili. Da ni vse to prazna pravlica, se lahko prepriča, kdor vidi „mirišče“, kakor Rodičani razvaline imenujejo. Kmet, ki je mene in častitega g. A. Martinčiča, duhovnega pomočnika v Rodiku, na Ajdovščino spremil, nama je nekdanje mesto popisoval, kakor bi ga bil z lastnimi očmi vidil. Tù so bile velike vrata, pravi, ko naji pripelje do mirišča na južni strani verha. Potem naji vodi po oklepu, ktere ga razvaline pričajo, kako jako zavarovano je bilo mesto. Kakih petsto korakov dalječ od velikih vrat pridemo do kota, kjer se oklep bolj proti severju zavije; tù nama kmet kaže lego kovačije in spriča resničnost svoje povesti z žlindro, ktere se obilo najde znotraj in zvonaj oklepa. Na severnem koncu, velikim vratam ravno nasproti, je stal velik stolp, kolikor se iz razvalin razvidi. Manji vrata so menda držale na levi strani stolpa po robu na Tabor; druge pa pred kovačijo proti jutru, kjer so Ajdje, po pripovedi kmetovi, po zmernih rebrih polje in nograde imeli. Večerna stran ni bila menda s tako debelim zidom zavarovana, ker razvaline so veliko manje; pa tudi ni bilo treba, ker hrib je tam zlo sterm. Skoraj sred mirišča nama je kmet pokazal mesto, kje da je podzemeljski hram. Če se o mokrotnem vremenu po tistem prostoru malo poskoči, pravi, šošnja, kakor da bi po kakem obočju skakal.

Mesto je bilo podolgasto okroglo od juga proti severju, v ktero stran je tudi vstajalo, tako, da je omenjeni stolp na najvišjih tleh stal. Obsegalo je vsaj toliko prostora, kolikor v Ljubljani predmestje Gradiše.

Kodar je zid stal, raste zdaj leskovina, hrastje, berst, javorje in drugo drevje in germovje; po strebljenih prostorih pa lepo pično senó, ktereга dva Rodičana po sedem in več voz nakosita.

Premetovali in pregledovali smo kamenje na več krajih, pa družega nismo najdlji, razun kosa kolone, menda velikih, ki tam je ležal; in pa kos družega kamna ravno tam, ki je nekđaj napis nosil. Na eni strani tega odlomka se bere še čerka, menda rimska trojka, na drugi pa dvojka. Kmet je pravil, da so že večkrat trebači stari denar najdlji v kartinah, pa kdo bi še kaj tacega imel, ni vedil. Drug kmet, ki sem v vasi ž njim govoril o Ajdovščini, mi je enake reči pripovedoval in na zadnje še pristavil: „Imam še teslo, ktero sem si naredil iz sekirice na mirišču najdene. Reže kot ogenj; stari so mogli pravo jeklo imeti; zdaj se ga ne dobi tacega“. Popisal pa mi je najdeno sekerico, da sem si sulico mislil.

Častiti gospod A. Martinčič meni, da je deržala cesta iz Pole na Krajnsko skozi to mesto, ktera se menda še pozna po robu nad brezovsko dolino do velikih vrat Ajdovščine in od ondod po rebri na jutro-polnočno stran čez Vatovlje. Ko bi se v starinoznanstvu zveden mož pri kaki priložnosti na rodiško Ajdovščino ozerl, zagotavljam, da bi se ne vernil brez uspeha. Kdo bi dvomil, da so v mirišču pokopani kaki napisi, star denar ali orodje, kar so vse kmetje že po verhu in v kartinah najdlji? Rodik se v latinskem Virundictes piše; ali bi ne moglo to ime s starim mestom v kaki zvezi biti?

Pri tej priložnosti moram tudi najdenih denarjev omeniti. Pred kakimi petimi leti je Rodičanka po stermi rebri nad vasjo derva ulekla, kar za njo nekaj zarožlja; ko se ozre, vidi pri korenini terhljenega štora lonček denarja. Še prej je druga Rodičanka tudi lonček denarja najdlja tik vira prec nad vasjo, kamor je bila po vode šla. Obe ste mislile, da je starina, ki nima nobene cene; zato so ga otroci trosili, kodar so hotli; le nekaj še ostalega so kupili teržaški gospodje.

Z Ajdovščine se gré proti jugu nekoliko navzdol na tretji verh na „Jezero“. Rodičani pripovedujejo, da je na tem verhu nekđaj jezero stalo, iz ktereга se je poleti gosta megla valila, iz ktere je bila vselej toča, kadar se je zmešala z meglo ustajajočo iz enacega jezera na večernih gričih. Hodili so nekđaj iz Brezovice na Jezero s procesijo jezero blagoslovljat. Nekteri pravijo, da zavolj omenjene megle, drugi pa zato, da bi se jezero ne razlilo s hriba po polji. Bodi si kar hoče; da ni prazna pravlica, priča brezovski katapan iz osemnajstega stoletja, v kterem se bere: „habet jus paludem benedicendi“, paludem pa imenuje tisto jezero. Kos kamna, pri kterem je bil blagoslov, se še vidi in na njem spodnji del rimskega križa vsekan. Spremljevalec je pravil, da še celi kamen pomni; pa kam so ga ljudje pripravili, se ne vé. Se vé da, ložej se verjame, da je bila tam le velika lokev, v kateri so blago napajali. Zdaj je vode malo v jezeru; raste pa po njem gosto bičje. Častiti gosp. A. Martinčič je nasadil letošnjo spomlad s svojimi šolarji čez dvesto jančjih in verbjih sadičev po njem, ki so se skoraj vsi prijeli. Če je že lepa reč, da je prazni prostor zasajen, je še toliko lepši, da je marljivi gospod mladino sadit peljal. Tako se zasaja v mladih sercih marljivost, tako se vadijo mlade roke pridnosti; ne pa samo z golo besedo, ki gré, kakor pravijo, pri enem ušesu notri, pri drugem pa vùn.

Ker že o tem govorim, naj mi bo dovoljeno povedati, kaj se v Rodiku za pogojsenje Krasa stori. Po prizadevanji visokočastitega rodiškega gospod fajmoštra si so napravili Rodičani lepo drevesnico, v kateri murvino in drugo mladevje zeleni, da ga je veselje gledati. Zasadili so že lep del pustin z mnogoverstnim drevjem, sosebno plodnim. Tabor, ki je dozđaj gol bil, so obsejali s kostanjem. Se vé, da je letošnja suša veliko sadičev in semena zaterla, pa ne serčnosti

in delavnosti. Namerjajo spet več mernikov orehov in kostanja posaditi. Ko bi vse kraške in istrijske fare tako unete duhovne imele za pospešnost blagostanja faranov, v malo letih bi se spremenile sive pustine v zelene gaje.

B.

Šolski novičar.

Unidan smo začeli novice ravno preteklega letošnjega šolskega leta naberati; naj gremo s tem početjem danes naprej, kamor nam ravno šolski letopisi ali programi ali pa preproste šolske klasifikcije v roke dohajajo.

Program višje gimnazije zagrebske nam razodeva posebno marljivost g. učnikov, zakaj trije so mu podali svoje doneske. Gospod prof. Brodnik je spisal nemški sostavek o neznano naglem razširjanji kristjanske vere vkljub mnogoverstnim overam pod gospodstvom rimskim, — gospod prof. V. Babukič v horvaškem jeziku: „Mnjenje o postanku glagoljskih pismenah“, — gosp. profesor Zeithammer pa je priobčil „Resultate der meteorologischen Beobachtungen an der Agrar Station vom Jahre 1858 bis Juni 1859.“ — Navaden nameček vsakega programa tedaj tudi tega so „Schulnachrichten“, ki ga je spisal gosp. direktor Premru, iz ktereга pozvedamo, da je zagrebska gimnazija štela letos 14 učnikov z vodjem vred, učencov pa 302 v 8 razredih. V 7. in 8. razredu je bilo čuda malo učencov: v unem 12, v tem celó le 4; vzrok te male množice se razjasnuje s tem, da tisti učenci, ki bojo duhovni, že po 6. šoli prestopijo v škofijsko privatno učilnico.

Letopis ljubljanske realne šole se pričinja z nemškim spisom pod naslovom „Schule und Leben — insbesondere Realschule und gewerbliches Leben“, v kterem marljivi gosp. vodja M. Peternel posebno razklada namen realnih šol in njih potrebo za vsakega fabrikanta, obertnika in rokodelca, ker le ta šola mladini, ktera hoče kadaj s kakoršnim koli obertništvom ali rokodelstvom se pečati, odpre oči, da spoznajo narurne stvari, njih moči in postave, po kterih se godi to in uno. Kdor ni v šoli si razbistril uma in ni dosegel do jedra natornim stvarjem, grize vès čas svojega življenja le lupino in ostane reven samouk. Naloga realnih šol je tedaj za življenje obertnikov in rokodelcev imenitna, al težavna je tudi, ako se pomisli, da po celó kratki poti se imajo peljati mladi fantiči v delavnico ravno tako veličanske kakor skrivnostne nature. Omenjeni sostavek našteva potem težave realnega šolstva in podučuje starše, ki pošiljajo svoje fante v te šole. Naš poklic ni, da bi celi ta sostavek predstavili v slovenski jezik, čeravno se nam dozdeva, da taki praktični spisi bi ravno tako potrebni bili v slovenskem jeziku spisani kakor v nemškem. Od našega prostega ljudstva se v eno mer terja, naj bi ne zanemarjalo šolskega nauka in zlasti toliko potrebnega realnega, in marsiktero zabavljico mora požreti zavoljo tega, — al če mu nihče po domače ne razloži: kako in kaj — in če se vse piše le v nemškem jeziku kakor da bi le nemški stariši pošiljali svoje otroke v šolo, kdo se nehotè ne spomni Vodnikove pesemce od „krajnske pare“! Če v mariborskih, celjskih, varazdinskih, zagrebskih in drugih šolskih letopisih nahajamo slovanske spise in se iz tega soditi sme, da ni prepovedano kak članek pisati tudi v domačem jeziku, se nam čudno zdi, da ravno v ljubljanskih gimnazijalnih in realnih šolah ni nikoli ne duha ne sluha! Ker so gospod vodja realnih šol v letošnjem letopisu kakor tudi lani spisali hvale vredne praktične sostavke in ker stareji braveci „Novic“ vejo, da oni znajo tudi dobro slovenski pisati, bi se pač prikupili vsem, kterim je za omiko prostega naroda mar, ako bi omenjene poduke v kterem koli slovenskem časniku krajnskimi starišem podali v domačem jeziku, ker pisatelj sam more to, kar je v enem jeziku spisal, točno in razumno povedati v drugem jeziku. — Letos je ljubljansko